

**Miomir Maroš**

Univerzitet Adratik Bar, Crna Gora  
zapis@rtcg.org

# Mitomanija u izvještavanju medija u Crnoj Gori

## **Sažetak**

*Polarizirano izvještavanje dominantnih medija u Crnoj Gori posljedica je povijesne potrebe za veličanjem vladara, odnosno njegovih oponentata, ali i bipolarnosti zasnovane na podjeli na prozapadno orijentirane Crnogorce i, na drugoj strani, tradicionalno proistočne Srbe. Nakon nezavisnosti Crne Gore ranije uspostavljena dihotomija na suvereniste i unioniste, zamijenjena je podjelom na dio javnosti koji je uz vlast i na one koji su njezini kritičari. Tako su opredijeljeni i mediji – TV stanice, novine i on-line portali.*

*Istraživačko pitanje je ono može li se od takvih medija očekivati da služe javnosti te da ispravno brinu o kulturnom i povijesnom identitetu, posebno javni servis TVCG, čija je to zakonska obaveza.*

*Na primjerima diskursa tiskanih medija i novinarskog „uklona“ TV stanica, bit će ispitivano izvještavanje koje generira ideološka matrica.*

**Ključne riječi:** mediji, polarizacija, diskurs, novinarski uklon, mitsko izvještavanje.

## UVOD

Novinarstvo u Crnoj Gori, koje je službeno počelo s listom „Crnogorac“ u doba kneza Nikole 1871. godine, imalo je već u prvim godinama i desetljećima odlike polariziranog izvještavanja. Gospodar koji se počeo oglašavati kroz svoj tisak pojavio se i nakon prvog lista, koji je trajao dvije godine, s novim izdanjima („Glas Crnogorca“, „Cetinjski vjesnik“, „Ustavnost“, „Slobodna riječ“...). Opozicija se suprotstavila svojim glasilima, posebice tijekom usvajanja Ustava 1905. godine („Narodna misao“) i prilikom borbi za samostalnu ili ujedinjenu Crnu Goru. U periodu Drugog svjetskog rata partizanskom tisku bio je suprotstavljen kvislinški i onaj koji je podržavao neprijatelja. Period socijalizma odlikovalo je uniformno izvještavanje koje u jednopartijskom sustavu nije omogućavalo slobodno javno iznošenje drugačijeg mišljenja, a pogotovo ne kroz medije.

Dugi period uniformnog novinarstva, koji je trajao skoro pola stoljeća, prekinut je devedesetih godina prošlog stoljeća pojavom višestranačja, koje je donijelo promjene i u medijima. One su, u smislu postizanja ravnoteže između suprotstavljenih strana, tekle vrlo sporo. U vrijeme velikosrpskog, ratnohuškačkog novinarstva (s državnih medija – RTCG i „Pobjeda“), koje je bilo prethodnica i podrška nečasnim ratnim potezima prema susjedima, takvim medijima su se suprotstavili oni u manjini – nezavisni tjednik „Monitor“ te radio stanica „Antena M“, kao i partijski list „Liberal“. Njihovo izvještavanje većinom se doživljavalo kao hereza, a vrijeme je pokazalo da je to bilo mirnodopsko, na profesionalnim principima zasnovano novinarstvo. Godine nakon rata na prostoru bivše Jugoslavije donijele su značajne promjene, a naročito nakon suprotstavljanja tadašnje crnogorske vlasti (1997) beogradskom režimu Slobodana Miloševića. Tada najjasnije dolazi do podjele na procrnogorsko i prosrpsko izvještavanje, na ono kojem je sveta ideja nezavisne i međunarodno priznate Crne Gore i drugo koje zagovara ostanak u zajednici sa Srbijom, tzv. unionističko izvještavanje. Neslužbeno, kampanja za referendum o samostalnosti Crne Gore održan 21. svibnja 2006. godine počela je mnogo ranije (već od 2000. godine), ali su državni mediji – RTCG i list „Pobjeda“ u tome bili nedosljedni, afirmirajući ideju independista u skladu s orijentacijom i potezima vlasti prema Beogradu i međunarodnoj zajednici (Zapad je gotovo do kraja bio u osnovi očuvanja Jugoslavije, tj. zajedničke države Srbije i Crne Gore, a crnogorska vlast često je morala balansirati). Godine nakon referenduma održale su postojeću podjelu, polarizaciju i konfrontaciju, naročito u pogledu identitetskih pitanja koja prate državu, poput jezika, crkve i himne. No u novije vrijeme, posljednjih godina, brišu se nacionalne podjele i mediji tabore zauzimaju na osnovu podjele – za ili protiv vlasti, a u skladu s tim je i podjela na medije koji su zagovornici Đukanovićeve politike i na one koji su njegovi oponenti. Pojedine situacije u kojima je dolazilo do verbalnih obračuna te sudskih procesa između vlasti i medija ukazale su na činjenicu koja postoji i danas – da su vladajućoj Demokratskoj partiji socijalista i njenim koalicijskim partnerima jača opozicija kritički nastrojani mediji nego političke opozicijske strukture. Opet su se mediji, kao i na početku tiskanog novinarstva, podijelili na one koji su „za“ i one druge, koji su „protiv“ gospodara, tj. vlasti.

## TEORIJSKA OSNOVA

Mit ne mora biti lažan, ali je svakako (polu)izmišljen, jer nije u korelaciji s onim što je iskustveno ili znanstveno dokazano. Autori navode da je mit onoliko istinit koliko je vjerovanje u njega blisko određenom vrijednosnom, kulturnom i etičkom obrascu, odnosno sustavu nekog društva ili države. „Suština mita nije u tome da li se nešto zaista desilo, nego da li se nešto moglo desiti/dešavati, pa ako je odgovor potvrđan, još uz to u skladu sa teleološkim aktivizmom grupe, onda je i moguće i istinito. „Mit je, dakle, istinit jer je djelotvoran, a ne zato što nam daje činjenične podatke” (Armstrong, 2005:17).<sup>112</sup>

Polarizirano mitomanijsko izvještavanje svoje korijene vuče iz političke mitologije. Cilj političkog mita najčešće je potreba da se u obračunu političkih snaga u jednom društvu, u nedostatku pravih argumenata iz sadašnjosti, posegne za podjelama iz prošlosti. Tu dolazi do sukoba tradicije i revolucije, dogmatika i heretika, te sukoba između sila dominacije sa snagama demokracije i ljudske autonomije, a nasuprot njima je težnja za ukidanjem moralnih rascjepa i pokušaj da se politička zajednica uspostavi kao koherentan poredak.

Priroda mitova od najstarijih vremena je, navodi Matić, da se „obrazuju kao suprotnosti ili binarne opozicije“, pa se usporedo s bogovima, u paganskim religijama, nalaze i njihovi antipodi, bogovi zla. Kada nije moguće naći odgovore na urgentna društvena stanja, napominje ovaj autor, mitske projekcije se daju u negativnim formama i dodaje: „Stvaranjem antisimbola u kojima se urgentna situacija povezuje s djelovanjem „neprijatelja“ (izvanjskog ili unutrašnjeg), mogu se ostvariti brzi i neposredni mobilizatorski učinci. Pritom se negativnim mitskim obrascima, neprijateljima ili vođama suprotstavljenih grupa, pripisuju najteža negativna svojstva i odlike, ili se njihov lik iskrivljuje u raznim pravcima i prikazuje u grotesknim oblicima...“<sup>113</sup>

No, šire gledano, tvrdi Lou, mi usvajajući pogled na svijet, u stvari, usvajamo ideologiju. „Prihvaćajući to kako su predstavljeni drugi oko nas (naročito u medijima i u školi) mi se ugrađujemo u slike svijeta koje su nam na raspolaganju. Otuda slijedi da nam ideologija nije nametnuta. Mi aktivno nastojimo da se interpeliramo u kulturno okruženje...“<sup>114</sup> Iz toga slijedi, po Althusseru, da preuzimamo određeni vid „kodiranja realnosti“.

Potrebno je napomenuti da je upotreba binarnih opozicija u analizi kulturnih fenomena jedna od najvažnijih karakteristika strukturalizma, poglavito kod Claudea Lévi-Straussa, navodi Stuart Hall, u knjizi „Mediji i moć“, te se zalaže za dekonstruktivistički postupak, koji ne teži ukidanju tih suprotnosti „jer bi to prema Derridau bilo zapravo perpetuiranje istih formi koje se deklarativno žele dekonstruirati. Taj postupak je previše usmjeren na brisanje granica između binarnih suprotnosti, čime se dovodi u pitanje hijerarhija koju suprotnosti već impliciraju.“<sup>115</sup>

112 Miletić, M., 2007, „Mitovi o medijima i savremene političke mitologije”, Časopis za upravljanje komuniciranjem, Novi Sad-Beograd, Protokol-FPN, str. 27

113 Matić, M., 1993, „Mit (politički)“ u „Enciklopediji političke kulture, Beograd, Savremena administracija, str. 683

114 Lou, E., 2013, „Mediji i politički proces”, Beograd, Fakultet političkih nauka – Čigoja, str. 165

115 Hol, S., 2013, „Mediji i moć“, Beograd, Karpoš, str. 157

Medijski mitovi neosporno su politički mitovi, navodi Miletić, i podsjeća da je suština politike kao ljudske aktivnosti – potvrđivanje i ostvarivanje određenog interesa. Pored uobičajene mitomanije u izvještavanju, stvoren je mit da se u postojećem sustavu snaga može stvoriti oaza nezavisnih i slobodnih medija, što je po ovom autoru – politička artikulacija manihejskog poimanja slobode nastala u blokovski podijeljenom svijetu tijekom druge polovine XX. stoljeća, koja polazi od novinarstva kao „sedme sile“. No, to je samo po sebi floskula, odnosno utopija idealista. Miletić nastoji pomiriti dva stanovišta – sociocentrično i medijacentrično. Sociocentrično je ono koje smatra da su mediji kanal za mitove koji odražavaju odnos snaga u društvu, dok medijacentrično stanovište tvrdi da su mediji u novije vrijeme dio društvene strukture, te oni sami uvelike stvaraju vlastite mitove. Ta sublimacija bi izgledala ovako: „Međuzavisnost implicira da su masmediji i društvo u stalnoj interakciji i da utiču jedni na druge. Mediji (kao kulturna industrija) odgovaraju na zahtjeve društva za informacijama i zabavom i, u isto vreme, stimuliraju inovacije i doprinose mijenjanju socijalno-kulturne klime, koji proizvode nove zahtjeve u masovnom komuniciranju” (McQuail, 1994:63). Utoliko je u interesu politike, organiziranih subjekata političkog života u suvremenosti, da glorificiraju značaj medija u suvremenom društvu... da bi u beskrajnom kontinuumu medijskih sadržaja, kojim je narkotiziran čovjek suvremenosti, mogli nastati novi politički mitovi, kao jedan od uvjeta funkcionalnog ustrojstva i održanja društva u novim povijesnim okolnostima.“<sup>116</sup>

#### MITOMANIJA U CRNOGORSKIM MEDIJIMA

Sve je više zastupljena metoda u analizi medijskih tekstova *analiza narativa* koja otkriva kako narativ u medijima funkcionira (objašnjava uzroke i posljedice događaja i aktivnosti), kako se politička i društvena pitanja pretvaraju u medijski sadržaj (uvid u djelovanje moći) te se na taj način može pratiti evolucija medijskih sadržaja, a samim tim i političkih, odnosno društvenih promjena. Gillespie, M. i Toynbee, J. imaju tri pristupa narativnoj analizi, te je vide kao: poseban način kombiniranja dijelova pri stvaranju cjeline (koja često otkriva jednostavnu binarnu strukturu), kao dinamički proces komunikacije i smislene konstrukcije (informacija se dijeli, zadržava ili odlaže i nas to navodi da vršimo određene kognitivne aktivnosti: da izvodimo zaključke, da pretpostavljamo što je sljedeće što će se dogoditi) i kao socijalnu reprezentaciju (ispitivanje njezinog šireg socijalnog, političkog ili ideološkog značenja).<sup>117</sup>

Mieke Bal razliku između priče i fabule zasniva na razlici između slijeda događaja i načina na koji su ti događaji predstavljeni. U okviru definiranja naratologije, Bal uvodi pojam *fokalizacije*, jer se predstavljanje događaja uvijek događa u okviru određene vizije. Fokalizacija je odnos između vizije i onoga što se vidi, takozvana. pripovjedačka perspektiva.

116 “Miletić, M., 2007, “Mitovi o medijima i savremene političke mitologije”, Časopis za upravljanje komuniciranjem, Novi Sad-Beograd, Protokol-FPN, str. 43

117 Gillespie, M. i Toynbee, J., 2006, ”Analysing Media Texts “ NY: Open University Press, 79-117

„Važno je samo identificirati tko smo mi, a tko su oni, te nalazimo li se na istoj ili na suprotstavljenim stranama. Pritom je također važno ustanoviti kome je pripisana pozicija moći – nama ili njima, jer ovisno o tome jedni će biti smješteni u narativ žrtve, a drugi u narativ uspjeha, drugi će biti neprijatelji i prevaranti, drugi će biti naša kočnica, drugi će biti 'krivi za sve'.“<sup>118</sup>

Naracija je, dakle, dinamički element, način oblikovanja, uređivanja (na primjer, izbor naslova) i prezentacije vijesti. Narativni pristup, za razliku od tradicionalnog razumijevanja plasmana vijesti gdje se one doživljavaju kao informacije, uključuje sistem simbola, metafora, mitskih struktura i drugih riječi i oblika prenesenog značenja koji su prisutni u vijestima (Car, 2008). Nezavisno od toga žele li vijesti informirati ili zabaviti, one pripovijedaju o onome što se zbilo, pa je zato narativ važno definirati kao okosnicu medijskog teksta, razlikujući fabulu (što se dogodilo) i priču (interpretacija fabule).

Izvještavanje vodećih crnogorskih listova „Pobjeda“, „Vijesti“ i „Dan“ analizirano tijekom proljeća 2014. i jeseni 2015. godine za vrijeme lokalnih izbora i protesta prosvjeda jasno je pokazalo svrstavanje, i samim tim, polariziranje na medijskoj sceni.

„Vijesti“ i „Dan“ su u proljeće 2014. afirmirali opoziciju, otkrivajući navodne izborne manipulacije vlasti, dok je „Pobjeda“ bila doslovno Đukanovićev bilten. Kada su u istom periodu pisali o aferama u Crnogorskoj komercijalnoj banki i Telekomu, „Pobjeda“ i „Vijesti“ su se stavili u uloge tužioca, odbrane ili sudaca, ovisno o tome s kojim su akterima familijarno ili interesno povezani. U izvještavanju o NATO-u i Crnoj Gori kao aspirantu za integracije, „Pobjeda“ je izvijestila afirmativno, a „Dan“ posve negativno, dok su u odnosu prema ulozi Rusije zamijenili strane. „Vijesti“ su koliko-toliko realno prikazale proces pridruživanja NATO savezu.

U vrijeme prosvjeda Demokratskog fronta, u jesen 2015., ta je polarizacija značajno radikalizirana te je koherentno provedena bipolarna podjela na „mi“ i oni“. „Dan“ i „Vijesti“ su u uličnim protestima oporbe vidjeli priliku za smjenu na izborima nesmjeljive vlasti, naslovima i tekstovima sami animirali prosvjednike, dok je „Pobjeda“ u tome prepoznala rusko-srpsku zavjeru protiv Crne Gore zbog pristupanja NATO-u i pokušaj destabilizacije države.

Kad je riječ o elektroničkim medijima, u istom periodu javni servis Televizija Crne Gore i najgledanija privatna televizija Vijesti su, pokazuje analiza orijentacije prema subjektu novinarskih priloga, iskazale ne tako jasan pristran stav kao novine. Iako je TVCG afirmirala vlast, a bila protiv prosvjeda oporbe, a televizija Vijesti bila na drugoj strani, to je manje provođeno kroz novinarske priloge, a više kroz generalne najave informativnih emisija, goste u studiju, te najave voditelja dnevnika. Ipak, možemo konstatirati da je to najčešće bio neutralna devijacija, koja je imala negativnu tendenciju u odnosu na stranu kojoj nije naklonjen medij.

118 Car, V. (ur.), 2015, „Mi i oni kroz medijske naočale“, Zagreb-Beograd-Sarajevo, Kuća ljudskih prava, Kuća ljudskih prava i demokratije, PRAVA ZA SVE, str. 8

Zanimljivo je da u analiziranim medijima nismo tijekom istraživanih razdoblja uočili dekonstrukciju binarnih opozicija u smislu da se brišu razlike između njih, niti su druge informacije uspjele relativizirati uspostavljenu polariziranost, odnosno konfrontaciju između provladinih i antivladinih medija.

## ZAKLJUČAK

Mitologizacija medija i mitomanijsko izvještavanje u Crnoj Gori koje uzrokuju polariziranost i konfrontaciju, uzrokovani su dubokom političkom podijeljenošću u državi i društvu na zagovornike i protivnike vlasti. Mediji su ovisni o politici, a novinari od uredničkih garnitura koje provode medijske politike u odnosu na očekivanja moćnika o kojima ovise i nemaju mogućnost da se profesionalno bave svojim poslom.

„Usprkos pridodavanju konotacija, novinari i nastavnici nisu uključeni u proces stvaranja novih ideja. Njihov posao je „dvostupanjsko komuniciranje“ – populariziranje, naturaliziranje i širenje tuđih ideja“<sup>119</sup>

To je stanje već duže u balkanskim okvirima. Krši se pritom dobro poznati ideal novinarstva pri kojemu se sluša i druga strana. „Na žalost naše strane, tj. pozicija i opozicija, toliko su se udaljile u političkim svadama da je prvi uvjet da uđete u jedan od tih tabora da potpuno začepite uši za argumente protivničke strane... Masovni mediji, stoga, padaju, kao žrtve opisanog političkog konteksta, jer se ni oni ne mogu posvetiti osnovnom zahtjevu: čujmo i drugu stranu. Nezaobilazna je nužnost odrediti od kojeg to momenta, od koga datuma, prošlost mora ići tamo gdje joj je mjesto – u sjećanje ili zaborav...“<sup>120</sup>

Prof. Radojković rješenje za problem postojećeg, mitološkog izvještavanja vidi u oslobađanju masovnih medija kako bi mogli ponuditi novu sliku svijeta i nov kulturni kod, što je njihov plemeniti zadatak i uvijek otvorena mogućnost.

Međutim, na “imaginarnom Balkanu” (termin Marije Todorove po istoimenoj knjizi), teško se uskoro može očekivati oslobađanje i ponovna profesionalizacija medija, ako već ustvrdimo da su nekada bili profesionalni. Jedino bi potpuno uključivanje u euroatlantske integracije i zadovoljavanje medijskih kriterija razvijenih zemalja donekle uspjele popraviti imaginarnu medijsku sliku, s ekrana i portala, kao i iz novina. Stabilizacija društveno-političkih prilika u Crnoj Gori i podizanje ekonomske razvijenosti, sigurno bi doprinijeli da mediji budu profesionalniji te svoj fokus s konfrontacije na “mi” i “oni”, presele k građaninu i izvještavaju o temama koje su njemu bitne, te osim dominantno informativnog, program, odnosno novinske stupce, obogate edukativnim, kulturnim i zabavnim sadržajima.

119 Lou, E., 2013, “Mediji i politički proces”, Beograd, Fakultet političkih nauka – Čigoja, str. 172

120 Radojković, M., 2006, „Medijum sindrom“, Novi Sad, Protocol, str. 92-93

LITERATURA:

- Car, V., 2015, „Mi i oni kroz medijske naočale“, Zagreb-Beograd-Sarajevo, Kuća ljudskih prava, Kuća ljudskih prava i demokratije, PRAVA ZA SVE
- Gillespie, M. i Toynbee, J., 2006, „Analysing Media Texts“ NY: Open University Press
- Hol, S., 2013, „Mediji i moć“, Beograd, Karpoš
- Lou, E., 2013, „Mediji i politički proces“, Beograd, Fakultet političkih nauka – Čigoja
- Matić, M., 1993, „Mit (politički)“ u „Enciklopediji političke kulture, Beograd, Savremena administracija
- Miletić, M., 2007, „Mitovi o medijima i savremene političke mitologije“, Časopis za upravljanje komuniciranjem, Novi Sad-Beograd, Protokol-FPN
- Radojković, M., 2006, „Medijum sindrom“, Novi Sad, Protocol

## Mythomania in Media Reporting in Montenegro

### **Abstract**

*Polarized reporting of the most dominant media in Mne is a result of a historic necessity to portray rulers as great leaders, or to say his opponents as well, but also it is a result of a bipolarity based on the division between those who are pro western Montenegrins, and those who are traditionally pro east oriented Serbs.*

*After Mne regained independence a society previously divided on sovereignists and unionists was now divided on those pro and against the regime the later being its main critiques. This is exactly the case with our media division TV stations, newspapers and on-line portals.*

*It is a question worth deeper research of wether this media can be expected to serve the public and wether they could properly reflect and preserve the country's cultural and historical identity, the TVCG - with its legal obligation to do so-in the first place.*

*On several examples of the print media discourse and journalist 'attitude' , we shell elaborate reporting which is generated by an ideological base.*

**Key words:** *the media, polarization, discours, journalist 'attitude', mythical reporting.*